

Елия Маринова

СТАРОГРЪЦКИ МИТОВЕ ЗА ПРОИЗХОДА И ФУНКЦИЯТА НА ПИСМОТО

Представата за огромното значение на писмеността е необичайно жива в древността и намира израз в цял ред митове, утвърждаващи божествения произход на писмото. Вавилонският Ан-Небето и египетският Тот са богове-писари и същевременно притежават магическа власт над човешката съдба. Гръцката митологична традиция, напротив, се отличава с това, че назовава като изобретатели на писмото изключително простосмъртни. Хермес, отъждествяван от гърците с Тот, е единственото олимпийско божество освен Музите, на което сравнително късно се приписва изобретяването на азбуката и покровителството на учебните заведения. Той утвърдил първия общ език, дал названието на множество предмети, научил гърците да превеждат. Старогръцките митове, в които присъства, макар и периферно, темата за писмеността и нейното значение в човешкия живот, са сравнително малко. Следва да ги разграничим от по-голямата група на разказите, в които предметното писмо / знакът служат да въведат мотива на разпознаването / разобличаването на героя и имат вторичен характер спрямо ядрото на мита. Такива са писмото на Ифигения до Орест, на Федра до Иполит и др. Митологичните персонажи, свързани със създаването и функциите на писмото могат да се разделят на две категории: културни герои – изобретатели или преносители на азбуката и герои / простосмъртни, които са автори, куриери или адресати на азбучно или друго послание. Настоящото изследване предлага някои разсъждения върху характеристиките на първата категория герои-корелати на Хермес, както и върху особеното митопоетическо значение на буквите и писмото за гръцката античност.

Изобретяването, респ. въвеждането на гръцката азбука е отразено в един широко известен мит с милетски произход. Той ни е познат във вече историзираната си форма от свидетелството на Херодот, Hist. V, 58-60, за пренасянето на финикийската азбука от Кадъм от Тир и адаптирането ѝ към гръцката реч. Търсейки реално историческо време за събитията от миналото, Херодот реформира митичната традиция за Кадъм и я рацио-

нализира, като добавя следните доказателства за финикийския произход на азбуката: а) употребата в цяла Йония на думата за азбука φοινικία; б) наличието на древни азбучни писма, които разказва, че видял със собствените си очи на триножниците в храма на Аполон в Тива в) лични наблюдения над финикийското писмо. Но Кадъм, легендарният основател на царския дом в Тива, живял, както твърдят повечето източници, 3, 6 или 9 поколения преди началото на Троянската война, т.е. принадлежи към средната бронзова епоха, около 1600 г. пр. Хр., много преди въвеждането на гръцката азбука. Следователно един исторически факт – а именно финикийският произход на гръцката азбука, е вторично митологизиран. Свидетелството на Херодот продължава да се коментира и днес в дискусиата около т.нар. моногенеза на гръцката азбука (Пауъл, 1991; К. Роб, 1994)¹. Тезата на Пауъл се подкрепя от примерите със създаването на готското писмо от епископ Вулфила за превода на Библията на готски, на арменската азбука от Св. Месроб и на глаголицата. Фокус на дискусиата е и мястото на адаптирането на финикийското писмо, доколкото Тива не показва следи от финикийско присъствие. Беотийското местно писмо, от друга страна, очевидно води корените си от близкия остров Евбея, а там, както и на Крит, Кипър и Родос, има следи от финикийско присъствие през VIII в. пр. Хр. Всичко това е причина да се потърсят и други антични свидетелства за изобретателя/адаптора на гръцката азбука. Митът за изобретяването на τὰ Καδμεία отразява вярването за географския произход на писмото. Но през античността е засвидетелствана и друга традиция, която извежда произхода на гръцката азбука от Египет и представя Данай – сина на царя на Египет Бел, и, от друга страна, Кадъм като съперници в изобретяването и пренасянето на азбуката (схолиите към граматиката на Дионисий Тракийски, (Gramm. Gr. 183, 1-9 Hilgard) цитират като представители на тази традиция „За азбуката“ на Питодор, „Хронология“ на Филис от Делос, както и Хекатей от Милет, който слага началото на историческото мислене за азбуката). За последен път това вярване е актуализирано в гръцкия епос „Дионисиака“ на родения в Панополис поет Нон (VI в.). В сравнителния портрет и каталог на изобретенията на двамата герои (IV, 252-284)² Нон предпочита да им припише различни нововъведения, подчертавайки, че Кадъм, посветен в мистерията на божественото изкуство на родината си – египетската мъдрост³, предложил азбуката в дар на целокупното елинство и засенчил дара на Данай – напоителните системи за жадния Аргос. Трактовката на Нон доразвива подчертаната религиозно-етическа насоченост, която легендата има още в първоначалната си делфийска форма и допълва

образа на Кадъм като културен герой до особена комплексност с някои Прометееви черти – астрономически познания, споделяне на мистериално знание. Като изключим епоса на Нон, този обособен клон на традицията, който рационализира мита в съгласие с йонийското признание на източното културно първенство, не получава по-нататъшно разпространение. Когато в милетски извори Кадъм става финикиец от Сидон или Тир, историческото наблюдение (произходът на гръцката азбука от Изтока) се наслоява върху евхемеристично претълкуваната легенда.

Раздвоението в представите за произхода на гръцката азбука и мястото на нейната адаптация е отразено в противоречивата литературна традиция около произхода на нейния носител. Античността познава и трета традиция, назоваваща Паламед – фигура, която изпъква в не-Омировите разкази за Троянската война, като изобретател поне на част от гръцкото фонетично писмо. Личността на Паламед, син на евбейския цар Навплий и Климена, и внук на Посейдон и данайдата Амимоне, обединява „евбейската“ и „египетската“ нишка в запазените антични свидетелства. Според Евдокс, (Eudox. 321 Blass) и Григорий Назиански, (Greg. Naz. Or., 4, 107) Паламед е роден на о-в Евбея. Но повечето варианти на мита позволяват локализиране на култа към Паламед в Арголидската равнина. Знаем, че посветил в храма на Тюхе в Аргос своето най-популярно изобретение – заровете. Първоначално имената на Паламед и баща му Навплий се асоциират с по-широк ареал, а именно с Навплия, крайбрежния регион на Арголидската равнина. Навплий е бил божество-епоним на този ареал, чийто главен град, Навплия, бил познат и като Лерна по името на близката лагуна, едно от местата в античния свят, смятани за вход към царството на Хадес. Като митологична фигура, която, както ще видим, е вътрешно сродна с Хермес и дори с антипода си Одисей, Паламед е мореплавателят, който владее знанието да прекосява границата между човешкия и подземния свят. Към тази древна черта насочва и първият елемент в името му, *παλα-*, свързвана обикновено *παλάμη*, която може да замести метонимично *τέχνη*, но има и по-тясното значение „гребло“. Друга хипотеза извежда името на героя от *πάλα* (lat. *pāla*), думата за лопата, веялка и други метални инструменти, която се открива навсякъде из Средиземноморието и се свързва с търговията на метали и с единицата мярка за тежест. Тази етимологизация е може би още едно косвено потвърждение на хероизирането на Паламед именно в Аргос. В Херайона в Аргос е бил съхраняван т.нар. егински монетарен стандарт или измервателна система, чието въвеждане улеснява експорта на желязо за египетския пазар и успоредно с това

отваря врати за навлизането на египетско влияние, вкл. „изобретенията“ на Паламед. Както разказва Павзаний, (2, 17, 1-2), храмът на Хера бил построен в подножието на хълма Εἴβοια, а самата богиня била почитана под същото име. Всички тези факти указват съществуването на търговски път между Египет и областта около Херайона, където се съхранявали мерките за тежест на желязото, вероятно в началото на VII в. пр.Хр. Най-отчетливо това влияние е отразено в постепенната идентификация на Хера с изобразяваната като крава Хатор и в митовете за Йо и Данаидите, дъщерите на брата на Египет, Данаи, който при поделянето на властта над Египет, отплавал за Гърция и станал цар на Аргос. В този контекст следва да се разглеждат характеристиките на Паламед, сродяващи го с египетския Хермес, а и с Данаидите, които традиционно се свързват с онзи специфичен вид знание, приписван на героя – изобретяването на жребия, на сигналния огън, навигацията и на кораба с 50 гребци.

Митологичната традиция започва разказа си за Паламед от известния епизод, в който, изпратен в Итака да присъедини Одисей към ахейците в похода срещу Троя, той изобличил престорената му лудост. Одисей затаил омразата си и на деветата година от обсадата на Троя подхвърлил в ахейския лагер подправено писмо, в което Приам благодарял на Паламед за предателството му към ахейците. Златото от предполагаемия подкуп било предварително заровено в палатката на Паламед. Изправен пред ахейските водачи, набеделеният в предателство герой отричал автентичността на писмото, но след като открили златото в палатката му, бил пребит с камъни от доскорошните си съюзници. Този е най-популярният вариант на мита, запазен в 105 fab. на Хигин и препредаващ съдържанието на изгубената Еврипидова драма „Паламед“, но със сигурност е и късен, по-софистициран вариант, в който вторично е привнесен мотивът с писмото. Най-ранният разказ за смъртта на Паламед е регистриран в киклическата поема „Киприя“, която описвала събитията, предхождащи последната година на Троянската война. Именно от прочита си на „Киприя“ Павзаний познавал версията, според която Одисей и Диомед удавили героя, когато излязъл на риболов⁴. Несъмнено аргосецът е заемал важно място в киклическата поема, тъй като не свадата с Агамемнон, а убийството на Паламед отключва „оня гибелен гняв на Ахила Пелеев“ и предопределя събитията през последната година на войната. Въпросът, който занимава още античните автори, е защо Омировият епос не съдържа и следа от мита за Паламед, ако той е бил толкова важен за преданието. Страбон, (Geogr. 8, 6, 2) смята личността му за фикция, създадена от по-късни автори, тъкмо защото Омир

не го споменава. Флавий Филострат отдава отсъствието му в „Илиада“ на нежелание да се дискредитира Одисей, а византийският лексикон Суда представя самия Паламед като автор на епос за Троянската война, унищожен от потомците на Агамемнон и премълчаван от Омир от завист. За да изясним особеното място на Паламед в дългия ред изобретатели на азбуката, които древните назовават, трябва да се спрем на характеристиките и приносите му на културен герой. За него се предава, че изобретил повечето от буквите на гръцката азбука, поне специалните фонемни, които гръцкият език изработва в добавка към буквите, заети от финикийската азбука. В античните свидетелства, в които си поделва тази заслуга с Кадъм, финикиецът е пасивният преносител на буквите, такива, каквито били в западносемитската азбука, а Паламед е фонетикът-практик. Версиите за броя на буквите, въведени от Паламед, са толкова многобройни, че ще посочим само някои от основните⁵. Наи-общо е твърдението на Стезихор⁶, че героят изобретил буквите. Според коментара на Цец към „Илиада“ и Chil. 5, 804 той изобретил 16 букви, поделяйки си откритието с Лин, Кадъм, Кекропс, Симонид, Орфей или самия Хермес. Според Хигин, fab. 277, Паламед добавил 11 нови букви към съществуващите 7, изобретени от Мойрите, по-късно Симонид добавил ΩEZΦ, а Епихарм ѝ Π и Ψ. Плутарх, Quaest. convival. 9, 2, от друга страна, казва, че Паламед добавил още 4 към изобретените от Кадъм 16 букви, а именно, ΖΥΦΧ. Плиний Стари⁷, който поддържа финикийската теза за произхода на гръцкото писмо, казва, че към 16-те букви на Кадъм Паламед добавил 4, а Симонид след него други 4. Тези каталози на изобретенията, в които се подреждат имената и на ред други митологични и исторически фигури – Прометей, Лин, Мусей, Симонид от Кеос, вероятно се опитват да адаптират мита към историческия факт, представяйки Паламед като изобретател на азбуката, доколкото внесъл промени във финикийската система и определил азбучния ред. Такова разбиране е последователно изразено у всички антични автори, у църковните отци и византийски схолиасти. Еврипид в изгубената драма „Паламед“ оценява постижението на героя не в изобретяването, а в подреждането на буквите, в синтеза на това, което е изречено: „Намерих лекарство срещу безпаметството, като подредих в срички гласните със съгласните и научих хората да пишат“⁸. По същия начин Атанасий, с. gent. 18, се опитва да примири мита с традицията за финикийския произход на буквите: ... τῶν δὲ ὑραμμάτων τὴν σύνταξιν Παλαμίδης ἐφεύρε. Тази конкретизация е в съзвучие с разбирането на митологичната фигура Паламед като Прометеев тип герой – създател на разумен и целесъобразен

модел на космоса, носител на нова нормативност, създател на нова класификационна система, в която всеки елемент, *στοιχεῖον*, е свързан с другите. Подобно внушение се съдържа във втория елемент на името му, произведен на ие корен *me-dh* и изразяващ идеята за мислене, предвиждане, но и за премерване, оразмеряване, налагане на стандарт. Така неговото „подреждане“ на азбуката следва да се разглежда винаги в контекста на другите му нововъведения, паралелни по смисъл: той пръв записал законите, въвел числата, изобретил музиката (последното вероятно препратка към гръцката музикална нотация чрез азбучни знаци), въвел мерки за дължина и тежест, пресмятането на времето в години и месеци, подреждането на войската, определянето на курса на корабите по небесните светила. Жанрът, който ще се опита да улови и обобщи тази многоликост на Паламед-изобретателя, е ориентираната към полисното настояще атическа трагедия. Тримата големи трагичи слагат началото на реабилитацията на забравения от епоса герой, но и на диференциация в дифузния митологичен образ. Те трансформират сплавта от локални предания в единен мит за споделянето на знанието с присъщата му трагическа двусмисленост и последиците от нарушаването на предишния ред. От фрагмент 470 на Есхиловия „Паламед“⁹ говори не просто благодетелят-*εὐρετής*, а герой, който осъзнава делото си като граница между варварство и цивилизация, като моделиране на света чрез числото и буквата: „Изобретих за тях числото, най-превъзходното знание и свързването на буквите, Паметта за всички неща, родителка на Музите“. Може би най-информативен за повратния момент в рецепцията на мита е фр. 578¹⁰ на Еврипид, който с ред примери за ежедневното приложение на грамотността посочва като съдбоносна промяна абсолютната истинност на написаното слово, „писмото решава тези злини за влезлите в спор хора и не позволява да изричат лъжа“. Ако иронията е непозната за митотворческото съзнание, то литературните обработки на образа я произвеждат почти неволно. Защото ключов момент в рецепцията на разказа за Паламед – изобретателя на азбуката, е тъкмо лъжливостта на писаното слово. Можем да предположим, че мотивът за отмъщението на Одисей приема формата на подхвърляне на подправено писмо за пръв път именно в атическата трагедия. Поне най-ранният текст, за който знаем, че допълва мита с този детайл, е трагедията „Орест“ на Еврипид¹¹, схолиите към която споменават *τὸ γράφειν πινάκιον... Φρυγίοις ὑβρίζουσι*. Но вариантът е бил вече достатъчно популярен, и косвено потвърждение за това е съществуването на следомирова традиция, която замесва Паламед и в друга история за подправено писмо. От Йоан

Цец (Tzet. proleg. Alleg. II. 405) можем да възстановим изчезнал вариант на мита, в който Одисей и Менелай са изпратени в Троя да върнат Елена с измама, а Паламед ги придружава като носител (и може би съчинител) на подправено писмо от Клитемнестра за Елена. Този клон на Троянския митологичен цикъл, който впрочем скрито дублира мисията на Паламед на Итака, остава изолиран и не получава развитие в античната традиция. В замяна на това класическата епоха, сякаш за да компенсират мълчанието на Омир, отрано застава на страната на Паламед в интелектуалния и впоследствие подчертано морализиран двубой с Одисей. Не бихме могли да знаем дали трагичите успяват да разгърнат образа на Паламед до богатството и проблемността на Одисей; от малкото, с което разполагаме, той стои твърде нормиран, твърде рефлексивен до находчивия си съперник. В римската рецепция на мита Паламед никъде не присъства като пряко действащо и говорещо лице – в двете най-известни обработки на сюжета, „Енеида“ и „Метаморфози“, той е ням участник зад кадър. Вергилий вплита интерпретацията си на епизода с подхвърленото писмо в разказа на измамника Синоп, (Aen., II, 81-96) – разказ, който, знаем, започва с уверение в пълната си правдивост (*Cuncta tibi fatebor/ vera*) и завършва с клетва в съзнателните истината богове (*conscia numina veri, si qua est quae restet intemerata fides*). Вероятно за слушателя на „Енеида“ не е било трудно да се досети, че описаната сцена – Синоп, подготвящ с лъжливо слово вкарването на Троянския кон, възпроизвежда прототипа – Одисей пред ахейския съвет с необоримата убедителност на клеветата. Поставена в такава рамка и използвана да възпроизведе успелият веднъж софистичен модел на убеждаване, каузата на невинния (*insons*) Паламед е отново дехероизирана. Реабилитацията му в безпомощната тирада на засегнатия Аякс, Метаморфози, XIII, 38-39; 56-60, която припомня двойната измама на Одисей, отново е обезсилена от софиста Одисей, умело преобръщащ в своя полза аргументите на противника. Показателно е, че Паламед като един от легендарните създатели на гръцката писмена система, е унищожен морално и физически с подправено писмо, т.е. става жертва на самото си изобретение. Паралелът със съдбата на изобретателя и благодетел на хората Прометей е очевиден (освен всичко и Паламед е астроном, предсказва затъмнението над ахейския стан). Но заедно с това се налага паралелът между техните противници: Хермес е противопоставен на Прометей по същата причина, по която Одисей на Паламед – те са считани за изобретатели на едни и същи блага, делят едни и същи привилегии, стремят се към една и съща слава. Създаването на буквите като предмет на ревност и

завист от страна на Одисей е пряко назовано в някои редки варианти на мита (Philostr. Her. 10, 2). Изходът на двубоя с Одисей недвусмислено говори, че пред-Омировия свят поддържа недоверие към пишещия и образован човек, – надхитрения хитрец, интелектуалеца, а натоварва с положителни характеристики човека на действието и на премеждието. Скритата ирония е в това, че най-мъдрият и проникателен воин в ахейската войска, изкусен в красноречието и в песента на лира, не успява да се защити срещу силата на легитимираното писано слово, подкрепено с предметна улика. Двусмислеността на тази ситуация предопределя и някои специфики на реципирането на мита в класическия полис. В запазените фрагменти от атическата трагедия акцентът е поставен върху мисията на Паламед като пазител на законността, избраник на Музите и тяхната родителка, Паметта. Тази обработка на образа отговаря на духа на IV в. пр.Хр., когато зависимостта на големите културни институции на Атина от писания закон и индивидуалната грамотност нараства, а на писмото се гледа като на оръдие на паметта и страж на справедливостта. Посоката на развитие на митологичния образ е по-избистрена в съвременната на Еврипид софистика, която реципира мита за Паламед като съдебен и етичен казус, конвенционален конструкт, който подлежи на манипулация в същата степен, в която и езикът. Историята за несправедливото осъждане на смърт на Паламед е разработена преди всичко в известната реч на Горгий от Леонтини „Защита на Паламед“, която обаче проблематизира не толкова огромния потенциал и двусмислената природа на словото – истинно или лъжливо, колкото етическия аспект на защитата. Стройната аргументация показва самия Паламед като софист, който оборва обвинението с рационални доводи по всеки отделен пункт, и най-вече уличава вътрешната му противоречивост в приписването на обвиняемия на две противоположни качества – мъдрост и безумие. От друга страна, защитната реч на Одисей на Псевдо-Алкидам размива първоначалния смисъл на междуличностната конфронтация в мита, показвайки итакеца майсторски да прехвърля софистични характеристики на Паламед. Едва ли бихме могли да си представим по-пълна противоположност на херметичното тълкуване на писмото от неговото „опубличностяване“ в софистиката. Паламед-софистът бележи върхна точка в реабилитацията на героя в контекста на овладяното слово и на един ясно регламентиран етично-правен кодекс на общността, но също и обедняване на митологичния образ и профанизиране на подълбокия смисъл на неговата съдба. Тази тенденция се усилва в късноантично време, достигайки апогея си в романа „История на падането на

Троя“ на Дарес Фригийски, който цялостно пренаписва сюжета на Троянския цикъл. В евхемеристичната трактовка на Дарес Паламед, именно защото е фаворизиран и представен като главнокомандващ на ахейските войски, окончателно се разделя с характеристиките си на културен герой, и то, по ирония на съдбата, благодарение на добросъвестното усилие на автора да „поправи“ Омир и да възстанови истината. Но далеч не всички късноантични реконструкции на изгубения мит следват тривиалния път на историческата интерпретация, а оттук на дегероиизирането на Паламед. Най-интересната му обработка, енигматична почти колкото самия мит, е възраждането на Паламед в съвършено нов мистичен контекст в творбите на Филострат от Лемнос, III в., „Животът на Аполоний от Тиана“ и „За херосите“. Авторът отделя на Паламед повече място, отколкото на всеки друг герой от Троянския цикъл, но по-същественото е, че интересът му надхвърля етическия и правния аспект на съдбата на героя и насочва отново към неговото изобретение. И в двете съчинения става дума не за реабилитация, което би било профанното измерение на тържеството на истината, а за обожествяване на героя и сакрализация на неговия дар за хората, писмото. Един от най-поразителните епизоди в животоописанието на Аполоний от Тиана е историята на „възкресяването“ на Паламед, несъмнено след профетично осенение: Аполоний с група ученици слязъл на йонийския бряг срещу Лесбос, недалеч от малкото пристанище на Метимна и им посочил мястото, където да открият забравения гроб на Паламед. Изправили изровената статуя на героя с лице към минаващите кораби, заобиколено от стените на възстановеното светилище и украсена със следния надпис: „На божествения Паламед (ΘΕΙΟΙ ΠΑΛΑΜΗΔΕΙ)“. Ако можем да се опрем на текста на Филострат като достатъчна основа, то втората софистика произвежда един по-автентичен, по-облагороден Паламед, с когото да се самоидентифицира, „Паламед, баща на красноречието, баща на Музите, и на мен самия“¹². От друга страна, поредната метаморфоза на изобретателя на азбуката сближава чертите му на културен герой с тези на християнския светец. Едва ли е случайно, че личността на „мъченика на правдата“ Паламед привлича интереса на ареталогията. Наченките на такова развитие на образа са антиципирани още в прословутата предсмъртна фраза на героя, многократно цитирана в антични източници: „Жал ми е за тебе, Истино, защото умря преди мен“. Но на преден план изпъкват не толкова мъченичеството и оневиняването на Паламед, колкото сакрализацията на самия акт на сътворяване на буквите, за която някои пасажи недвусмислено говорят: „За херосите“, 33, 10-12 разказва как Одисей,

посочвайки прелитащите в обичайната клинообразна форма на ятото им жерави, обвинил Паламед, че е откраднал тяхното изобретение – азбуката. Отговорът на Паламед внушава идеята за избраничеството на проводника на божествения дар: „Аз не изнамерих буквите, а бях изнамерен от тях. Защото те, положени от древни времена в дома на Музите, се нуждаеха от човек като мен, боговете разкриват такива неща с помощта на мъдри мъже“¹³. Това избраничество преминава в следващите превъплъщения на героя като негова неизменна природа; в „Живота на Аполоний от Тиана“ Иарх посочва на Аполоний едно съпровождащо ги момче, в което разпознал преродения Паламед, отчужден от хората след двойната измама на Одисей и Омир и изпълнен с презрение към философията, и все пак Паламед, „който знае да пише, без да е учил буквите“¹⁴.

Митът за Паламед е история на профанизацията и вторичната сакрализация на писмото. Няма друг мит, който така цялостно да отразява промените в отношението на класическия свят към писмото и да фокусира в себе си толкова богат кръг от мотиви. Най-ясно откритото внушение сред тях е, че писмото е опасен дар, който поставя изобретателя си в конфронтация с общността. Неслучайно мотивът с писмото, което винаги съдържа пагубна за приносителя вест, съседства в ред митове с мотива за очищението на героя и изолацията му от познатата среда. Очевидно е родството с митовите за Белерофонт и Кадъм, Акаст и Пелей, в които присъства мотивът за очищението (в мита за Кадъм такава функция изпълнява изкуплението на убийството на змея). В Омировия епос, който не познава Паламед, откриваме следи от друга легенда, интерпретираща писмото и писмената като пагубен дар, като предизвестие на насилие и смърт, а именно онзи епизод от странстването на Белерофонт, в който героят, наклеветен от жената на домакиня си, цар Пройт, е изпратен при ликийския цар Йобат с писмо, което заръчва убийството му. Самото писмо е описано като диптих, съдържащ вероятно вид пиктографско писмо, предварително договорени между изпращача и адресата символи. Че писмото на Прет отключва цикъла от изпитания, през които минава героят, е недвусмислено казано в Илиада, 6, 168 (...даде му гибелни знаци/σηματα λυγρά); 6, 169 (Прет вписа в табличка сгъната ред смъртоносни заръки/ γράψας ἐν πίνακι πτυκτῷ θυμοφθόρα πολλά). Така самата природа на писмото е представена като особен тип комуникация, чийто смисъл не се изчерпва с чисто формалния ѝ, материален аспект, а се разкрива като магическа технология, като ритуална практика, която винаги надхвърля човешкия контрол. „Буквата убива“ с магическата си способност да превръща едно нещо в друго, да материализира абстракцията и обратното, да херметизира реалния свят.

Древногръцките митове за създаването на азбуката заслужават да се препрочитат, тъй като пазят интуицията за значението и мощта на азбуката като основа на културата, но и като магическа практика; като средство за интеграция, но и за изолация; като инструмент за регулиране на културата, но и за упражняване на насилие. Буквите са сигнал за скрити връзки и кореспонденции, които лежат под повърхността на езика; подобно на други „опасни дарове“ в гръцкия мит те дават на ползвателя си непозната ментална пластичност, но и застрашават неговото място в човешкия свят. Поставянето на казуса на Паламед в евхемеристично-етически план затува една по-дълбока тема – вината на Паламед изобретателя, поета, софиста и мъченика на истината, която се разбулва като вкарване на „хитрината“ и дълбинната подчиняваща функция на на буквата в общността – феномен, който Леви-Строс определя в „Урок по писане“ като агресия на писането¹⁵¹. Извеждането на тази тема като централна в митовете за създателите на гръцката азбука Паламед и Кадъм, както и анализът на характеристиките на изобретателя на писмото като обособена категория културен герой биха хвърлили нова светлина върху спецификите на усвояването на писмото и неговата разшифровка като елемент от митопоетическата система.

БЕЛЕЖКИ

¹ **Barry B. Powell.** *Homer and the Origin of the Greek Alphabet.* Cambridge University Press, 1991.

² Nonnos de Panopolis. *Les Dionysiaques.* T. II. P. Chuvin (Ed.). Paris: Les belles Lettres, 1976.

³ Op. cit., IV, 264-265: *πάτρια θεσπεσίας δεδαημένος ὄργια τέχνης,/ Αἰγυπτίης σοφίης...*

⁴ Paus. 10, 31, 1: *Παλαμήδην δὲ ἀποπνιγῆναι προελθόντα ἐπὶ ἰχθύων θήραν, Διομήδην δὲ τὸν ἀποκτείναντα εἶναι καὶ Ὀδυσσεά.*

⁵ За по-детайлно описание на изобретенията на Паламед вж. **W. H. Roscher,** *Ausführliches Lexikon der griechischen und römischen Mythologie.* Leipzig, 1898, Bd. III, Abt. 1, 1264-1273.

⁶ fr. 34 B (= 213 Page). *Στησίχορος δὲ ἐν δευτέρῳ Ὀρεστέας... τὸν Παλαμήδην φησὶν εὐρηκέναι τὰ στοιχεῖα.*

⁷ Plin., *Nat. hist.* 7, 56, 192: *... utrique in Graeciam attulisse e Phoenice Cadmum sedecim numero; quibus Troiano bello Palameden adiecisse quattuor hac figura ZUFC, totidem post eum Simoniden melicum YXWQ.*

⁸ Eurip. frg. 578. *Tragicorum Graecorum fragmenta*. Ed. A. Nauck, Lipsiae, 1926, p. 542: τὰ τῆς γε λήθης φάρμακ' ὀρθώσας μόνος,/ ἄφωνα φωνήεντα συλλαβὰς τιθεὶς/ ἐξηῦρον ἀνθρώποισι γράμματ' εἰδέναι.

⁹ Aesch. frg. 470. A. Nauck, op. cit., pp. 59-60: Versus tres qui in Prometheo leguntur (459-461) καὶ μὴν ἀριθμὸν ἕξοχον σοφισμάτων/ ἐξηῦρον αὐτοῖς γραμμάτων τε συνθέσεις,/ μνήμην ἀπάντων, μουσομήτορ' ἐργάνην,/ in Palamede primitus extitisse conii. Kiehl. ad eandem fabulam adesp. fr. 470 rettulit C. Wachsmuth.

¹⁰ A. Nauck, loc. cit.: ἃ δ' εἰς ἔριν πίπτουσιν ἀνθρώποις κακὰ/ δέλτος διαιρεῖ, κοῦκ' ἐᾶ ψευδῆ λέγειν.

¹¹ Schol. Orest. Eurip. 432. *Scholia in Euripidem*, coll. E. Schwartz. Vol. I, Berolini, 1887, p. 148.

¹² **Flavius Philostratus**. *The life of Apollonius of Thyana*. Vol. I, London, 1948. Vita Ap. 4, 13. καὶ Παλάμηδες, δι' ὃν λόγοι, δι' ὃν Μοῦσαι, δι' ὃν ἐγώ.

¹³ Heroicus. Ed. L. de Lannoy, Leipzig: Teubner, 1977, p. 42: «ἐγὼ γράμματα οὐχ εὔρον» εἶπεν, «ἀλλ' ὑπ' αὐτῶν εὐρέθην· πάλαι γὰρ ταῦτα ἐν Μουσῶν οἴκῳ κείμενα ἐδεῖτο ἀνδρὸς τοιοῦτου, θεοὶ δὲ τὰ τοιαῦτα δι' ἀνδρῶν σοφῶν ἀναφαίνουσι.

¹⁴ Op. cit., III, 22: ἔστι δὲ οὗτος Παλαμήδης, ὃς καὶ γράφει μὴ μαθῶν γράμματα.

¹⁵ **Кл. Леви-Строс**. *Тъжни тропици*. София, 1997.